

Wydarzenia prawne wokół integracji z Unią Europejską

Mienie i jego ochrona na gruncie orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka (cz. II)

VII. Problematyka szczególna niektórych orzeczeń Trybunału

Poniżej dokonuję przeglądu wybranych orzeczeń Trybunału, ze szczególnym uwzględnieniem zagadnień uprzednio zaprezentowanych, przy czym omówienie każdego z nich składa się z dwu części: krótkiego opisu stanu faktycznego oraz najważniejszych stwierdzeń, pochodzących z uzasadnienia.

1. Sprawa Zwierzyński v. Polska

Orzeczenie to dotyczy wywłaszczenia przez władzę ludową w okresie powojennym. W latach 90-tych stwierdzono nieważność decyzji wywłaszczeniowej z powodu rażącego naruszenia prawa. W sprawie wystąpiły liczne komplikacje związane z wielością osób powołujących się na swoje prawa do spadku, co spowodowało przewlekłość postępowania i powoływanie się Skarbu Państwa na zasiedzenie własności gruntów. Trybunał orzekł naruszenie art. 1 Protokołu nr 1.

„Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 23 listopada 1993 r. miał skutek przywracający *ex tunc* prawo do własności ojca skarżącemu, które ten ostatni odziedziczył na mocy postanowienia z dnia 8 lipca 1998 r. uznającego definitywnie jego zdolność do dziedziczenia. Od czasu decyzji

Naczelnego Sądu Administracyjnego organy państwa opóźniały moment restytucji mienia. Wszystkie działania wszczynane przez nie same i te, których były inicjatorem, miały skutek powodujący naruszenie prawa skarżącego do poszanowania jego mienia w rozumieniu drugiego zdania pierwszego paragrafu art. 1 Protokołu nr 1” (§ 70 orzeczenia). Trybunał jednocześnie stwierdził, że nie było żadnego usprawiedliwionego powodu, dla którego skarżący znalazł się w takiej sytuacji. Nie była zachowana „słuszna równowaga” między dobrem państwa a dobrem skarżącego. Ingerencja ta przekraczała więc ramy przewidziane w art. 1 Protokołu nr 1.

2. Sprawa Broniowski v. Polska

Orzeczenie to dotyczy roszczeń o mienie zabużańskie. Babka skarżącego pozostawiła na Kresach Wschodnich majątek, który został przez władze polskie oszacowany. Na poczet kwoty odszkodowania zostały zaliczone opłaty z tytułu użytkowania wieczystego gruntów w Polsce (opłaty stanowiły 2% rekompensaty, do której uprawniona była rodzina skarżącego). W dniu 30.01.2004 r. weszła w życie ustawa z dnia 12.12.2003 r. o zaliczeniu na poczet ceny sprzedaży albo opłat za użytkowanie wieczyste nieruchomości Skarbu Państwa wartości nieruchomości pozostawionych poza obecnymi granicami państwa polskiego. Na mocy tej ustawy zobowiązania państwa wobec osób, które otrzymały już dotychczas jakiegokolwiek odszkodowanie, uznano za wygasłe. Trybunał orzekł jednak, że doszło tu do naruszenia art. 1 Protokołu nr 1.

W tej sprawie zarzut skarżącego, z którym zgodził się Trybunał, polegał na tym, że „państwo, przyznawszy mu uprawnienie do mienia kompensacyjnego, następnie uniemożliwiło mu – poprzez obstrukcję i bezczynność, zarówno legislacyjną jak i administracyjną i poprzez praktyki pozaprawne – korzystanie z tego uprawnienia, oraz, że ostatecznie, na mocy nowego ustawodawstwa zniweczyło jego interes prawny” (§ 145 orzeczenia). Ingerencja zatem została stwierdzona, natomiast w dalszej części orzeczenia Trybunał nie dopatrył się usprawiedliwienia dla tego typu działań i zaniechań państwa, co znalazło swój wyraz w stwierdzeniu, że: „pomimo że Trybunał zgadza się, iż radykalna reforma systemu politycznego i ekonomicznego kraju oraz stan finansów państwa mogą uzasadniać surowe ograniczenia odszkodowań dla zabużan, nie znajduje on jednak w argumentach państwa polskiego podstaw do usprawiedliwienia w kategoriach art. 1 Protokołu nr 1 jego nieprzerwanego i trwa-

jącego przez wiele lat uchylania się od realizacji przysługującemu Skarżącemu – i tysiącom innych osób – uprawnienia przyznanego im na mocy polskiego prawa” (§ 183 orzeczenia).

3. Sprawa Hutten-Czapska v. Polska²²

Sprawa dotyczy regulacji wysokości czynszów dla lokatorów, których prawo do zajmowania lokali pochodziło z okresu przydziałów dokonywanych w drodze decyzji administracyjnych przez organy władzy państwowej. Począwszy od orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego z 2002 r., właściciele mogli podnieść czynsze o 3% wartości odtworzeniowej lokalu. Trybunał w Strasburgu stwierdził naruszenie art. 1 Protokołu nr 1.

Zarzut skarżącej, z którym zgodził się Trybunał, opierał się na twierdzeniu, że została w praktyce wywłaszczona, ponieważ nie dość, że nie mogła uzyskać czynszu w odpowiedniej wysokości, a więc dochodu z rzeczy, który jej się należał, to jeszcze ze względu na restrykcje związane z wypowiedaniem umów najmu nie mogła odzyskać własności i korzystać z jej przedmiotu (§ 139). W orzeczeniu tym Trybunał stwierdza, że podstawowe zasady, jakie wypływają z art. 1. Protokołu nr 1 w przypadku stwierdzenia ingerencji, nakazują zbadanie, czy ingerencja była oparta na przepisach prawa, czy warunkowana uprawnionym celem i czy zachowano „słuszną równowagę” między interesem jednostki a interesem ogółu. W § 155 orzeczenia Trybunał stwierdził, że działania państwa miały podstawy prawne, istniał także szczególnego rodzaju interes społeczny w regulowaniu wysokości czynszu (§ 160 wyroku), natomiast nie było zachowanej słusznej równowagi w ingerencji (§ 176 orzeczenia) w prawo własności skarżącej. W konkluzji więc Trybunał wyraźnie podkreślił, że doszło do zbyt dużego obciążenia skarżącej, co usprawiedliwia jej żądanie.

4. Sprawa Sporrang i Lönnroth v. Szwecji²³

Skarżący posiadali nieruchomość w centrum Sztokholmu. Wobec planów inwestycji drogowych w mieście orzeczono zakaz budowy i wydano zezwolenie na tzw. strefowe wywłaszczenie, które jednak nie zostało przeprowadzone.

²² Sprawa Hutten-Czapska v. Polska, skarga nr 35014/97, orzeczenie z dnia 22.02.2005 r.

²³ Sprawa Sporrang i Lönnroth przeciwko Szwecji, orzeczenie z dnia 23.09.1982 r.

W orzeczeniu tym Trybunał stwierdził, że choć prawo własności skarżących nie zostało z formalnego punktu widzenia naruszone, to jednak przez fakt wprowadzenia wieloletniego zakazu budowy zniweczono możliwość swobodnego korzystania z mienia. Fakt dopuszczenia możliwości wywłaszczenia wprowadził długotrwały stan niepewności (§ 60 orzeczenia). Była to zatem niewątpliwie ingerencja w prawo własności. Na pytanie jednak, czy była ona uprawniona w świetle art. 1 Protokołu nr 1, odpowiedź Trybunału była przecząca. Co prawda, w sferze dotyczącej planowania rozwoju wielkich miast należy państwu zapewnić duży margines swobody w regulowaniu prawa własności, ale kumulatywne zastosowanie restrykcyjnych środków, o których mowa w tej sprawie, spowodowało, że równowaga między interesem państwa a jednostki została zachwiana.

5. Sprawa Allan Jacobsson v. Szwecja²⁴

Skarżący nabył nieruchomość w Rönninge w gminie Salem. Grunt był objęty planem zagospodarowania przestrzennego z 1938 r., na podstawie którego zabudowa gruntu o powierzchni mniejszej niż 1.500 m² wymaga doprowadzenia mediów (wody, kanalizacji). Zgodnie z planem strefowym, grunt był przeznaczony na cele publiczne, głównie tereny zielone. Obowiązywał zakaz zabudowy.

W tej sprawie, niezależnie od podobnego stanu faktycznego, jak w sprawie omawianej powyżej, Trybunał mimo stwierdzenia ingerencji w prawo własności przez fakt wprowadzenia zakazu budowy, nie dopatrywał się naruszenia art. 1 Protokołu nr 1. Stało się tak dlatego, że działania władz w rejonie trudnym dla planowania przestrzennego były proporcjonalne. Nie było zatem nadmiernej ingerencji. Poza tym Trybunał jeszcze raz podkreślił, że władze korzystają tutaj z szerokiego marginesu swobody. W sprawie tej nie było również zagrożenia wywłaszczeniem i nie było żadnych ograniczeń w podziale nieruchomości (§ 61-63 orzeczenia).

6. Sprawa James v. Wielka Brytania

Orzeczenie to dotyczy realizacji przez dzierżawców, wynikającego ze specjalnej ustawy, prawa nabycia własności po z góry określonej cenie,

²⁴ Sprawa Allan Jacobsson v. Szwecja, skarga nr 10842/84, orzeczenie z dnia 25.10.1990 r.

w przypadku gdy dla dzierżawcy budynek stanowił miejsce zamieszkania, a umowa była długoterminowa i trwała co najmniej 21 lat. Cena odpowiadała w przybliżeniu wartości rynkowej samego gruntu. Skarżący twierdził, że przymusowa sprzedaż *ipso facto* narusza art. 1 Protokołu nr 1. Ustawa weszła w życie już po zawarciu umów dzierżawy. Trybunał stwierdził, że nie doszło do naruszenia art. 1 Protokołu nr 1.

W tej sprawie, mimo jednoznacznego przyjęcia, że ingerencja w prawa skarżącego miała miejsce Trybunał nie stwierdził naruszenia art. 1. Protokołu nr 1. Pozbawienie własności może bowiem mieć miejsce wówczas, gdy następuje w celach socjalnych, ekonomicznych czy innych, nawet jeśli społeczność jako taka nie będzie bezpośrednio korzystać z odebranego mienia (§ 45 orzeczenia). Przy okazji tej sprawy zajął się wykładnią wyrażenia interes publiczny. Można pojęcie to rozumieć wąsko i szeroko. W pierwszym ujęciu, pozbawienie własności na rzecz osoby prywatnej dla jej osobistego użytku nigdy nie może być uznane za wywłaszczenie w interesie publicznym (§ 39 orzeczenia), a w takim znaczeniu posługiwali się pojęciem interes publiczny skarżący. W drugim znaczeniu natomiast, takie działanie może być uznane za dokonane w interesie publicznym, jeśli prowadzi do umocnienia sprawiedliwości społecznej, w szczególności, jeśli polega na transferze własności między różnymi osobami prywatnymi. Reasumując, Trybunał stwierdził, że pozbawienie mienia dokonane zostało w interesie publicznym w szerokim znaczeniu.

7. Sprawa Lightgow v. Wielka Brytania²⁵

Skarżący zostali wywłaszczeni zgodnie z przepisami ustawy z 1977 r. o przemyśle lotniczym i stoczniovym. Nie kwestionując zasadności i prawidłowości nacjonalizacji, twierdzili, że wysokość odszkodowania jest, oczywiście, niewspółmierna do poniesionych szkód.

Nastąpiła tu ingerencja w prawo własności i co do tej kwestii nie było sporu (§ 107 orzeczenia). Wywłaszczenie jednak bez odszkodowania można uznać za usprawiedliwione tylko w wyjątkowych przypadkach. Zbyt niskie odszkodowanie będzie uzasadniało tezę, że doszło do nadmiernej ingerencji, nieusprawiedliwionej w świetle art. 1 Protokołu nr 1. Jednakże kryteria

²⁵ Sprawa Lightgow v. Wielka Brytania, skargi nr 9262/81, 9265/81, 9266/81, 9313/81, 9405/81, orzeczenie z dnia 08.07.1986 r

obliczania odszkodowania przy nacjonalizacji mogą się różnić od kryteriów stosowanych w innych przypadkach wywłaszczenia. Margines swobody państwa jest tutaj szeroki (§ 121 i 122 orzeczenia). Z tego powodu Trybunał stwierdził, że nie było naruszenia art. 1 Protokołu nr 1.

8. Sprawa AGOSI v. Wielka Brytania²⁶

X i Y zakupili drogocenne monety (krugerandy) od spółki AGOSI, płacąc czekiem trasowanym na Bank Angielski, który nie został honorowany. W umowie zastrzeżono własność monet dla spółki do czasu zapłaty pełnej ceny. X i Y próbowali przemycić monety do Wielkiej Brytanii, ale zostali ujęci na granicy. Monety zostały skonfiskowane. Spółka, jako prawowity właściciel, domagała się ich wydania.

Skonfiskowanie monet stanowiło ingerencję w prawo własności. Jeśli właściciel swoim zachowaniem nie przyczynił się do konfiskaty, to jego prawo winno być w innych państwach respektowane. Rząd brytyjski podnosił jednak, że skarżący mógł lepiej zabezpieczyć się przed ewentualną konfiskatą, np. nie wydawać rzeczy X i Y, nakazać ustanowienie stosownego zabezpieczenia itp. Trybunał jednak stwierdził, że zastrzeżenie prawa własności było wystarczającym środkiem zabezpieczającym. Nie naruszono jednak art. 1 Protokołu nr 1 dlatego, że w sprawie zapewniono właściwe mechanizmy kontroli sądowej, aby chronić interes właściciela, przez co nie doszło do naruszenia wymogów z akapitu drugiego art. 1 Protokołu nr 1 (§ 59-60 oraz § 62 orzeczenia).

9. Sprawa Air Canada v. Wielka Brytania²⁷

Na lotnisku Heathrow wylądował samolot pasażerki linii Air Canada, wart 60 mln funtów, a na jego pokładzie znaleziono nieoznakowany kontener z konopiami indyjskimi. Organy celne zajęły samolot, a po zapłacie grzywny w wys. 50 tys. £ zwolniły go spod zajęcia. Sąd I instancji stwierdził, że samolot nie mógł być przedmiotem zajęcia przez organy celne, ponieważ działający w dobrej wierze przewoźnik nie może ponosić ryzyka zajęcia jego wartościowego samolotu z powodu przewozu nielegalnych, ukrytych towarów przez pasażerów. Przewoźnik nie ma

²⁶ Sprawa AGOSI v. Wielka Brytania, skarga nr 9118/80, orzeczenie z dnia 24.10.1986 r.

²⁷ Sprawa Air Canada v. Wielka Brytania, skarga nr 18465/91, orzeczenie z dnia 05.05.1995 r.

obowiązku i prawa badać zawartości kontenerów towarowych. Sąd apelacyjny nie zgodził się jednak z sądem I instancji i orzekł, że organy celne mogły zająć samolot, ponieważ wołą Parlamentu było przyznanie takich uprawnień urzędom celnym.

Przed Trybunałem nie kwestionowano, że doszło do ingerencji w prawo własności. Działania organów celnych powinny być jednak zakwalifikowane jako zgodne z interesem powszechnym w zwalczaniu handlu narkotykami. Trybunał stwierdził więc, że działania władz były proporcjonalne do chronionego interesu publicznego (zapobieganie przemytowi narkotyków) i nie stwierdził naruszenia art. 1 Protokołu nr 1 (§ 42-45 orzeczenia).

10. Sprawa Trzy Towarzystwa Budowlane v. Wielka Brytania

Problem dotyczył wejścia w życie nowych przepisów podatkowych, które zmieniały zasady opodatkowania odsetek od środków zgromadzonych w towarzystwach budowlanych. Towarzystwo jest swego rodzaju instytucją kredytową. Członkowie dzielą się na dwie zasadnicze grupy: inwestorów, którzy wnoszą wkłady (swoje oszczędności) i oczekują w zamian odsetek, oraz pożyczkobiorców, którzy zaciągają pożyczki w towarzystwie i są obowiązani m.in. pokryć koszty wypłaty odsetek inwestorom. Nowe przepisy rangi ustawy nie posiadały stosownych norm przejściowych i organy rządowe wydały rozporządzenia mające na celu wypełnienie tej luki. Legalność poczynań władz została zakwestionowana, ale mimo stwierdzenia niezgodności z prawem przepisów wydanych przez rząd, Parlament uchwalił następnie akt o randze ustawy, który z mocą wsteczną sprawę uregulował. Po stwierdzeniu nielegalności działań władz, objawiającej się wydaniem regulacji intertemporalnych w rozporządzeniu zamiast w ustawie, towarzystwa mogły żądać zwrotu zapłaconego podatku za okres przejściowy, a wobec wejścia w życie nowej ustawy zostały pozbawione tej możliwości. Trybunał nie dopatrył się naruszenia art. 1 Protokołu nr 1.

Wejście w życie retroaktywnych przepisów ustawy finansowej stanowiło ingerencje w korzystanie z prawa do żądania zwrotu zapłaconego podatku za okres luki (luka powstawała w związku z tym, że każde towarzystwo miało inaczej ustalony rok podatkowy, a nowe przepisy weszły w życie w pewien czas po zakończeniu lat podatkowych). Nie została jednak zachwiana równowaga między wymaganiami ochrony interesu

ogólnego, wyrażającego się w zabezpieczeniu płacenia przez obywateli podatków, a ochroną fundamentalnych praw jednostki. Państwo dysponuje szerokim marginesem swobody w kształtowaniu swojej polityki podatkowej (§ 83 orzeczenia).

11. Sprawa Marckx v. Belgia

Trybunał stwierdził, że różnicowanie praw do dziedziczenia dzieci małżeńskich i pozamałżeńskich stanowi naruszenie art. 1 Protokołu nr 1 w powiązaniu z art. 14 Konwencji Praw Człowieka (dalej Konwencji). Nie ma żadnego wyższego celu społecznego, który uzasadniałby takie rozbieżności (§ 65 orzeczenia).

12. Sprawa Pressos Compania Naviera v. Belgia

W tej sprawie problem dotyczył odpowiedzialności za szkody związane z nieprawidłowym wykonywaniem pilotażu statków morskich w zatoce Scheldt. Sąd kasacyjny uchwałą z 1983 r. wprowadził nową wykładnię przepisów: pilot nie jest tylko pomocnikiem kapitana statku i odpowiada za swoje niedbalstwo. Nowelizacją z 1988 r. wprowadzono jednak w ustawie z 1967 r. o pilotażu statków morskich postanowienie, mocą którego wyłączono odpowiedzialność pilotów i przedsiębiorstw pilotażowych. Przepis działał *ex tunc* (30 lat wstecz). Skarżący przewidywali po orzeczeniu sądu kasacyjnego z 1983 r., że uzyskają odszkodowania za ewentualne błędy pilotów, tymczasem po 5 latach wydano przepisy z mocą wsteczną, które wyłączały możliwość dochodzenia odszkodowań. Trybunał stwierdził naruszenie art. 1 Protokołu nr 1.

W wyniku wejścia w życie nowej ustawy, nastąpiła ingerencja w korzystanie z praw do żądania odszkodowań, których dotychczas można było dochodzić. Sama ingerencja, zdaniem Trybunału, mogła zostać uznana za usprawiedliwioną, jeśli przyjąć, że istniał interes publiczny uzasadniający ją. Takim interesem miały być potrzeby finansowe państwa i potrzeba dostosowania regulacji prawnych do ustawodawstwa holenderskiego. Nie można jednak uznać, że ingerencja była usprawiedliwiona wobec faktu, że przepisy nowej ustawy poważnie naruszyły fundamentalną zasadę *lex retro non agit*, stąd też naruszono art. 1 Protokołu nr 1 (§ 43 orzeczenia).

13. Sprawa Gasus Dosier v. Holandia

W sprawie tej Gasus Dosier zawarł umowę sprzedaży maszyny do mieszania betonu i zastrzegł sobie jej własność do czasu zapłaty całej

należności przez nabywcę, a ponadto dla spraw zagranicznych (*Auslandsgeschäfte*) przewidziano jako właściwe prawo niemieckie. Skarżący uzyskał jedynie 1/6 należności, ale rozpoczął instalację maszyny w siedzibie nabywcy. Urząd podatkowy zajął jednak mienie ruchome nabywcy, jako że zalegał on z zapłatą podatku. Następnie dokonano sprzedaży maszyny. Trybunał nie stwierdził naruszenia art. 1 Protokołu nr 1.

W sprawie doszło do naruszenia prawa własności. Ingerencja wynikała z zastosowania przez organy podatkowe zajęcia wszystkich rzeczy do tego się nadających, a pozostających we władaniu dłużnika. Organy podatkowe, mając szerokie kompetencje do zajmowania rzeczy nawet nie należących do dłużnika, czynią to w interesie publicznym. Terminowe wywiązywanie się z zobowiązań podatkowych i zapewnienie z tego tytułu odpowiednich wpływów w budżecie państwowym stanowi niewątpliwie uprawniony interes publiczny. Na pytanie, czy została zachowana „słuszna równowaga” między interesem ogółu a prawami jednostki, Trybunał odpowiedział twierdząco, m.in. dlatego, że skarżący, zdając sobie sprawę z ryzyka transakcji, zastrzegł sobie prawo własności (znał rygorystyczne przepisy). Zawsze można było wystąpić na drogę sądową celem zbadania legalności działań organów podatkowych, co w tej sprawie nie miało miejsca. Nie miała miejsca również arbitralna konfiskata, stąd też art. 1 Protokołu nr 1 nie został naruszony (§ 66 orzeczenia).

14. Sprawa Beyeler v. Włochy

Ministerstwo Dziedzictwa Kulturowego nabyło, wykonując prawo pierwokupu w 1988 r., obraz po cenie znacznie niższej od wartości rynkowej. Władze niesprawiedliwie się wzbogaciły, wykorzystując istniejącą przez długi okres niepewność, do której w dużym stopniu się przyczyniły. Nawet bez względu na obywatelstwo skarżącego, takie wzbogacenie nie pozwalało zachować równowagi interesów. Nastąpiło naruszenie art. 1. Protokołu nr 1 (§ 114 orzeczenia). Rząd nie wyjaśnił przekonująco, dlaczego organy administracji nie działały w 1983 r. (kiedy powzięły wiadomość o możliwości wykonania prawa pierwokupu) w taki sam sposób jak w 1988 r. Tak więc podjęcie represyjnych działań z uzasadnieniem, że skarżący złożył niepełną deklarację (o czym władze wiedziały od prawie pięciu lat) z trudem daje się usprawiedliwić. Gdy wchodzi w grę ogólnie ważny problem, do władz publicznych należy podjęcie

stosownych czynności w odpowiednim czasie, w odpowiedni sposób i z jak największą konsekwencją (§ 113 orzeczenia).

15. Sprawa Raimondo v. Włochy²⁸

Przeciwko skarżącemu, podejrzanemu o przynależność mafijną, wszczęto postępowanie karne i zastosowano szereg środków zapobiegawczych, w tym zajęcie nieruchomości. Został on jednak uniewinniony, ale władze ponad pół roku zwlekały ze zwrotem zajętego mienia.

Zajęcie mienia, w związku z zastosowaniem środka zapobiegawczego w postępowaniu karnym, nie stanowi pozbawienia mienia, tylko uregulowanie sposobu korzystania (§ 27 orzeczenia). Niewątpliwie, interes powszechny wymaga, aby mienie, co do którego istnieje uzasadnione podejrzenie, że pochodzi z przestępstwa, było zajmowane przez właściwe organy państwa, a następnie ewentualnie konfiskowane. O ile nie było przekroczenia przez państwo szerokiego marginesu swobody w regulowaniu korzystania z prawa własności w wypadku zajęcia mienia, o tyle zwłoka w wydaniu zajętego mienia, mimo uniewinniającego, prawomocnego orzeczenia stanowi nadmierną ingerencję w prawo własności i narusza art. 1 Protokołu nr 1 (§ 36 orzeczenia).

16. Sprawa Spadea i Scalabrino v. Włochy oraz Scollo v. Włochy²⁹

W pierwszej sprawie skarżący nabyli mieszkania, w których na podstawie umowy najmu zamieszkiwały starsze osoby. Umowy były sukcesywnie przedłużane, a czynsz regulowany na podstawie przepisów o ochronie najemców. Skarżący wypowiedzieli je przed właściwym sądem, ale wobec trudnej sytuacji mieszkaniowej przepisami rangi ustawy wyłączano możliwość eksmisji najemców w tej i podobnych sprawach. Trybunał nie stwierdził naruszenia art. 1 Protokołu nr 1.

W sprawie nie doszło do wywłaszczenia, ingerencja przybrała postać regulowania sposobu korzystania z mienia (§ 28 orzeczenia). Cel był doniosły, ponieważ dotyczył gospodarki mieszkaniowej w okresie trudnym dla państwa włoskiego (migracje do niektórych uprzemysłowionych miast i ograniczone możliwości w budowie nowych mieszkań). Gdyby państwo nie ingerowało w korzystanie z lokali mieszkalnych na podstawie

²⁸ Sprawa Raimondo v. Włochy, skarga nr 12954/87, orzeczenie z dnia 22.02.1994 r.

²⁹ Sprawa Spadea i Scalabrino v. Włochy, skarga nr 12868/87, orzeczenie z dnia 28.09.1995 r. oraz Scollo v. Włochy, skarga 19133/91, orzeczenie z dnia 28.09.1995 r.

umów najmu, mogło dojść do napięć społecznych, ponieważ znaczna liczba tych umów miała być rozwiązana w dość krótkim przedziale czasowym (lata 1982-83 – § 31, a także 32 orzeczenia). Trybunał zatem uznał, że ze względu na szczególną doniosłość celu, dla którego ingerencja miała miejsce, nie naruszono art. 1 Protokołu nr 1.

W drugiej sprawie stan faktyczny był analogiczny, z tym zastrzeżeniem, że skarżący był osobą pilnie potrzebującą mieszkania. Miał 71% uszczerbku na zdrowiu i był niezdolny do pracy. Okoliczności te uzasadniały natychmiastową eksmisję przez policję najemcy zajmującego mieszkanie skarżącego, ale ta nie została przeprowadzona.

W sprawie, mimo podobnego stanu faktycznego, Trybunał orzekł naruszenie art. 1 Protokołu nr 1, ponieważ w tym przypadku ingerencja nie mieściła się w ramach określonych przez ten przepis. Skarżący spełniał wymagania stawiane przez przepisy prawa krajowego dla natychmiastowego wypowiedzenia umowy najmu i eksmitowania najemcy z lokalu (§ 40 orzeczenia).

17. Sprawa Zubani v. Włochy³⁰

Sprawa dotyczy wywłaszczenia rodziny Zubani, dokonanej w interesie publicznym, którym było przeznaczenie gruntów do zabudowy socjalnej. Odszkodowanie zostało wypłacone. Sąd administracyjny uchylił jednak decyzje o wywłaszczeniu.

W tej sprawie ingerencja przybrała postać pozbawienia własności. Jest ona dopuszczalna, gdy istnieje interes publiczny zasługujący na ochronę i zostaje zachowana „słuszna równowaga” między interesem ogółu a interesem jednostki. Co prawda, w sprawie ustalono wymiar odszkodowania na dość wysokim poziomie, ale toczyła się ona ponad osiem lat. Długotrwałe postępowanie może prowadzić do naruszenia art. 1 Protokołu nr 1, niezależnie od ewentualnego pogwałcenia art. 6 Konwencji. Poza tym skarżący nie będą mogli prowadzić na części gruntów, które im zwrócono (tzn. na gruntach, które nie były zabudowane), dawnej działalności, ponieważ przeprowadzono przez nie drogę (§ 49-50), stąd też naruszono art. 1 Protokołu nr 1.

³⁰ Sprawa Zubani v. Włochy, skarga 14025/88, orzeczenie z dnia 07.08.1996 r.

18. Sprawa Belvedere v. Włochy³¹

Skarżący był właścicielem malowniczo położonego hotelu w Monte Argentario oraz pasa ziemi, który dawał dostęp gościom hotelowym do morza. Władze lokalne uchwałyły jednak plan zagospodarowania, zgodnie z którym przez pas tej ziemi miała przebiegać droga. Sąd administracyjny uchylił wszystkie decyzje, ale mimo to władze zajęły grunty i rozpoczęły prace ziemne. Po kilkunastu miesiącach skarżący wystąpił ponownie do sądu administracyjnego o wykonanie poprzedniego orzeczenia. Sąd jednak oddalił skargę, a oparł się na niemającej wsparcia prawnego, a wypracowanej przez orzecznictwo regule, tzw. *occupazione acquisitiva*, tzn. domniemanego lub konstruktywnego wywłaszczenia, argumentując, że władze miejskie zakończyły już prace budowlane. Trybunał orzekł naruszenie art. 1 Protokołu nr 1.

Wykorzystując instytucję domniemanego wywłaszczenia odebrano skarżącemu możliwość odzyskania działki. W rezultacie nastąpiło pozbawienie mienia w rozumieniu drugiego zdania pierwszego akapitu art. 1 Protokołu nr 1. Oparcie się na wypracowanej przez orzecznictwo regule, tzw. *occupazione acquisitiva*, stanowi arbitralne, niemające podstawy prawnej naruszenie własności. Trybunał wobec powyższego nie badał nawet, czy zachowano odpowiednie proporcje w ingerencji. Naruszono art. 1 Protokołu nr 1 (§ 59 i 62 orzeczenia).

19. Sprawa Iatridis v. Grecja

W sprawie tej określone osoby odziedziczyły majątek Karras, ale jego część miała sporny status prawny. Toczył się spór o własność między państwem a spadkodawcą. Spadkodawca po uzyskaniu pozwoleń wybudował kino bez zadaszenia, m.in. na części spornej gruntu. Spadkobiercy wydzierżawili kino skarżącemu. W sprawie doszło do eksmisji skarżącego, ale nakaz został następnie uchylony przez sąd (jako że sprawa o własność była w toku). W sprawie tej nie przyznano odszkodowania i nie zwrócono gruntów. Trybunał orzekł o naruszeniu art. 1 Protokołu nr 1.

Doszło do ingerencji w prawa majątkowe skarżącego, ponieważ, prowadząc kino przez jedenaście lat na podstawie ważnej umowy dzierżawy, bez jakichkolwiek działań władz zmierzających do odzyskania gruntów wyrobił sobie w tym czasie klientelę, która jako taka miała wartość

³¹ Sprawa Belvedere v. Włochy, skarga nr 31524/96, orzeczenie z dnia 30.05.2000 r.

majątkową. Poza tym sam fakt naruszenia spokojnego posiadania, wynikającego z ważnej i niekwestionowanej umowy dzierżawy, stanowiłby ingerencje w prawa majątkowe. Eksmisja miała początkowo podstawę prawną, ale ją utraciła przez fakt wydania przez sąd wyroku o uchyleniu decyzji przewidującej obowiązek wydania nieruchomości. Po uchyleniu decyzji posiadanie gruntów przez władze greckie było oczywistym naruszeniem prawa greckiego, a tym samym art. 1 Protokołu nr 1 (§ 56-57 orzeczenia).

20. Sprawa Papamichalopoulos v. Grecja³²

Skarżący był właścicielem gruntu niedaleko Maratonu. Po objęciu władzy przez juntę wojskową grunty zostały skonfiskowane i przekazane Marynarce Wojennej, mimo orzeczenia sądu nakazującego zwrot ziem skarżącym. Marynarka rozpoczęła budowę portu. Po upadku dyktatury w 1974 r. sądy orzekły zwrot gruntów właścicielom. Mimo to nie udało się skarżącym odzyskać gruntów, ponieważ dowódca bazy otrzymał rozkaz, by nie zezwolić na egzekucje komorniczą. Minister Obrony poinformował skarżących, że prace budowlane są już tak daleko posunięte, że nie wchodzi w rachubę zwrot gruntów w tym miejscu, ale rząd postara się znaleźć ziemię w innym regionie. Trybunał orzekł o naruszeniu art. 1 Protokołu nr 1.

W sprawie nastąpiło pozbawienie skarżącego prawa własności. Miała tu miejsce tzw. sytuacja ciągła, czyli zgodnie z przyjętym stanowiskiem Trybunału – trwające wiele lat wywłaszczenie. Zastosowanie tej koncepcji było potrzebne, ponieważ w czasie rządów junty wojskowej Grecja wypowiedziała Konwencję wraz z protokołami dodatkowymi. Dzięki przyjęciu, że stan pozbawienia mienia trwał także w chwili ponownej ratyfikacji, możliwe było rozstrzygnięcie korzystne dla skarżącego (§ 40 orzeczenia). Z formalnego punktu widzenia do wywłaszczenia nie doszło, ale miało miejsce tzw. faktyczne wywłaszczenie. Skarżący nie mogli doprowadzić do restytucji mienia, a poza tym nie mogli nim rozporządzać. Trybunał nie znalazł żadnego usprawiedliwienia dla takiego stanu rzeczy (§ 45 orzeczenia).

³² Sprawa Papamichalopoulos v. Grecja, skarga nr 14556/89, orzeczenie z dnia 24.06.1993 r.

21. Sprawa Św. Zakony v. Grecja³³

Zakony założone w wiekach średnich (IX-XIII w.) zgromadziły rozległe majątki na terytorium obecnej Grecji. Rola zakonów była kolosalna. Stanowiły centrum kultury, nauki i opieki socjalnej. Państwo nigdy nie ingerowało w zakonną własność, okazjnie wydawano jedynie dekrety potwierdzające stan posiadania. W 1930 r., zgodnie z nową regulacją prawną, grunty zakonne zostały podzielone na „te, które należy spieniężyć” oraz na „te, które należy zachować”. Zarząd nad majątkiem zakonnym, który miał być zachowany, sprawowało Biuro Zarządzania Własnością Kościelną (*Organismos diikisis ekklisiastikis periousias*-ODEP). W 1987 r. wydano ustawę, zgodnie z którą zmieniły się zasady zarządu, a poza tym w terminie 6 miesięcy od dnia wejścia w życie ustawy zakony, aby zachować dotychczasowy stan posiadania, musiały wykazać tytuł prawny do gruntu. W razie gdyby zakon nie udowodnił własności, grunty przechodziły na własność państwa. Ustawa została zaskarżona do właściwego Najwyższego Sądu Administracyjnego, ale nie stwierdził on jej niezgodności z Konstytucją. Trybunał stwierdził naruszenie art. 1 Protokołu nr 1.

Przepisy ustawy z 1987 r. doprowadziły do ingerencji w prawo własności skarżących. Fakt, że nie wydano na ich podstawie żadnych nakazów opuszczenia nieruchomości nie gwarantuje, że w przyszłości takie nakazy nie zostaną wydane (§ 65 orzeczenia). Rząd argumentował, że uzyskane ziemie przekaże bezrolnym chłopom i w tym widział interes publiczny. Wywłaszczenie bez odszkodowania może mieć miejsce tylko w wyjątkowych przypadkach. Ustawa nie zachowała właściwej równowagi między interesem publicznym a prawem zakonów do posiadania gruntów. Skarżący nabyli własność gruntów przez zasiedzenie (korzystali z nich od prawie dziewięciu wieków). Z powyższego wynika, że nawet gdyby uznać, że interes publiczny w tej sprawie istniał, to nie można się zgodzić, że był on na tyle doniosły, iż uzasadniałby wywłaszczenie bez odszkodowania (§ 71 i 75 orzeczenia).

³³ Sprawa Św. Zakony v. Grecja, skargi 13092/87 i 13984/88, orzeczenie z dnia 14.01.1993 r.

22. Sprawa Tsomtsos v. Grecja³⁴

Sprawa dotyczy wywłaszczenia części gruntów na potrzeby budowy autostrady.

Skarżący został niewątpliwie pozbawiony własności. Właściwa ustawa przewidywała, że wywłaszczenie części gruntów na budowę drogi nie wymaga odszkodowania, ponieważ stosowne zadośćuczynienie uzyskują wywłaszczeni dzięki temu, że w sąsiedztwie ich nieruchomości będzie biegła szeroka i nowoczesna droga.

Działania władz oparte były na przepisie ustawy. Trybunał stwierdził, że przy ustalaniu wysokości odszkodowania rzeczywiście należy uwzględnić ewentualne korzyści, jakie przypadną samym wywłaszczonym. Skarżący nie mogli twierdzić, że w wyniku budowy drogi nie będą mieli żadnych korzyści. W tej sprawie jednak domniemanie ustawowe było sztywne. Nie uwzględniało okoliczności konkretnego przypadku (np. dla prowadzącego sklep unowocześnienie drogi może przynieść znaczne korzyści, ale dla prowadzącego gospodarstwo rolne już nie). Trybunał stwierdził więc, że nie zachowano równowagi między interesem ogółu a prawami jednostki (§ 40-42 orzeczenia).

23. Sprawa Były król Grecji v. Grecja

Trybunał stwierdził, że nastąpiła kwalifikowana ingerencja w prawo własności, tzn. jej pozbawienie (§ 78 orzeczenia). Nie odbyło się to jednak w drodze arbitralnych działań władz, tylko na podstawie ustawy. Trybunał nie jest jednak władny oceniać, czy ustawa ta była zgodna z Konstytucją, przyjął więc, że stanowiła prawo w rozumieniu art. 1 Protokołu nr 1 (*inter alia* § 82 orzeczenia). Trybunał zaczął więc badać, czy wywłaszczenie było dokonane w interesie publicznym. Nie wykazano, że deklarowany cel, tzn. ochrona stanowisk archeologicznych, zabytków i przyrody rzeczywiście istniał. Trybunał jednak dopatrzył się celu publicznego w istnieniu szkodliwej dla republiki monarchicznej własności (§ 88 orzeczenia). Jednak, mimo że wywłaszczenie było legalne, dokonane w interesie publicznym, to jednak nie zachowano właściwej równowagi między

³⁴ Sprawa Tsomtsos v. Grecja³⁴, skarga nr 20680/92, orzeczenie z dnia 15.11.1996 r. (analogiczne orzeczenie zapadło w sprawie Papachelas v. Grecja, skarga nr 31423/96, orzeczenie z dnia 25.03.1999 r.).

interesem powszechnym a prawami jednostki. Skarżący ponieśli zbyt duży ciężar. Wywłaszczenie bez odszkodowania dopuszczalne jest tylko wyjątkowo (§ 99 orzeczenia), stąd też naruszono art. 1 Protokołu nr 1.

24. Sprawa Agrotexim v. Grecja

Sprawa dotyczyła firmy Fix Brewery, która wobec trudności finansowych przeniosła swoje dwa zakłady z centrum Aten na peryferia. Zwolnione nieruchomości miały być przeznaczone na cele komercyjne. Rada Miejska zajęła jednak grunty na park miejski. Ze skargą do Trybunału wystąpiły spółki-wspólnicy Fix Brewery.

W tej sprawie Trybunał orzekł, że nie może rozpoznać sprawy merytorycznie, z powodu braku statusu pokrzywdzonego po stronie skarżących. Problem został omówiony w I części artykułu, dotyczącej pojęcia mienia.

25. Sprawa Mellacher v. Austria

W sprawie tej skarżący wynajęli swoje mieszkanie, zaliczone do tzw. klasy D (woda i toaleta na zewnątrz budynku, a także brak remontów mimo próśb najemcy). Ustalili czynsz znacznie powyżej ustawowych limitów dla tej klasy lokalu. Najemca doprowadził do obniżenia czynszu. Trybunał nie stwierdził naruszenia Protokołu nr 1.

Strony były zgodne, że doszło do ingerencji w prawa właścicieli do ustalenia czynszu za mieszkania. Nie było jednak ani formalnego, ani faktycznego wywłaszczenia (§ 44 orzeczenia). Podobnie jak w orzeczeniu Spadea i Scalabrino v. Włochy (pkt 16), Trybunał zauważył, że istniał doniosły interes powszechny dla takiego uregulowania sposobu korzystania z mienia, tzn. zapewnienie prawidłowej gospodarki mieszkaniowej. Przepisy o czynszach miały złagodzić zbyt duże dysproporcje między wysokościami czynszów w podobnej klasy mieszkaniach (§ 47 orzeczenia). Taka reglamentacja ustawowa nie spowodowała zaburzenia „słusznej równowagi” między interesem powszechnym a prawami jednostki.

26. Sprawa Hentrich v. Francja³⁵

Skarżąca zakupiła nieruchomość gruntową, co do której SAFER – spółka kontrolująca obrót ziemią rolniczą nie skorzystała z prawa pier-

³⁵ Sprawa Hentrich v. Francja, skarga nr 13616/88, orzeczenie z dnia 22.09.1994 r.

wokupu. Sprzedaż została zarejestrowana na potrzeby podatkowe 18 maja 1979 r., ale przez okres kilku miesięcy biegł termin dla SAFER do wykonania prawa pierwokupu. Wobec jego niewykonania, umowa sprzedaży jako definitywna i skuteczna została zarejestrowana 13 sierpnia 1979 r. W dniu 5 lutego 1980 r. skarżąca i jej mąż otrzymali informacje z urzędu podatkowego, że wobec znacznego zniżenia ceny nieruchomości zostaje wykonane prawo pierwokupu na rzecz państwa, zgodnie z literą kodeksu podatkowego.

Trybunał stwierdził, że wykonanie prawa pierwokupu przez organy podatkowe, mimo że znajdujące oparcie w przepisach ustawowych, w tym przypadku było stosowane arbitralnie, na zasadzie swobodnego uznania (§ 42 orzeczenia). Nie było tutaj zapewnione kontrydiktoryjne postępowanie, w którym skarżąca mogłaby przeciwstawić swoje racje organom podatkowym. Trybunał stwierdza, że regulacja ustawy podatkowej, przewidująca prawo pierwokupu, ze względu na swą lakoniczność i nieprecyzyjność nie stanowi prawa w znaczeniu art. 1 Protokołu nr 1. Skarżąca została obciążona nadmiernym ciężarem, stąd też naruszenie art. 1 Protokołu nr 1 (§ 49 orzeczenia).

27. Sprawa Phocas v. Francja³⁶

Sprawa dotyczy wywłaszczenia za odszkodowaniem na potrzeby budowy skrzyżowania. W niektórych przypadkach skarżący składał pisma po terminie i kierował je do niewłaściwych organów, mimo stosownych pouczeń. Trybunał nie stwierdził naruszenia art. 1 Protokołu nr 1.

Strony były zgodne, że w sprawie doszło do ingerencji w prawo własności. Jej celem było wprowadzenie w życie planu zagospodarowania przestrzennego i przebudowa skrzyżowania. Cel był doniosły, a władze nie przekroczyły szerokiego marginesu swobody, którym dysponują przy planowaniu przestrzennym (§ 54-55 orzeczenia). Problem ten pojawił się też w sprawie Sporrong i Lönnroth v. Szwecja (pkt 4). Trybunał zarzucił skarżącemu brak dobrej woli i nieusprawiedliwioną opieszałość w korespondencji z władzami. Skarżący otrzymał odszkodowanie za wywłaszczenie i zwłokę władz, do której sam się również przyczynił (§ 60 orzeczenia). W tym stanie rzeczy, Trybunał nie stwierdził naruszenia art. 1 Protokołu nr 1.

³⁶ Sprawa Phocas v. Francja, skarga nr 17869/91, orzeczenie z dnia 23.04.1996 r.

28. Sprawa Chassagnou v. Francja³⁷

Skarżący nie chcieli polować na swoich gruntach i sprzeciwiali się, aby inni wchodzili na nie i to robili. Chociaż jednoznacznie byli przeciwni polowaniom z przyczyn natury etyczno-moralnej, mieli corocznie obowiązek tolerować na swoich gruntach obecność uzbrojonych myśliwych i ich psów (§ 74 orzeczenia). Stanowiło to ingerencje we własność, w postaci regulowania sposobu korzystania z niej. Niezależnie od uprawnień celów ustawy *Verdeille* (w 1964 r. uchwalono ustawę potocznie nazywaną *Loi Verdeille*, dotyczącą prawa do polowania. Zasada była taka, że każdy właściciel nieruchomości gruntowej musiał stać się członkiem stosownego stowarzyszenia myśliwych i udostępnić swój grunt dla polowań. Wyłączenia spod tego nakazu, mogli się domagać tylko właściciele, których grunty przekraczały określoną powierzchnię zróżnicowaną w zależności od departamentu) Trybunał uznał, że w rezultacie tego systemu skarżący znaleźli się w sytuacji, która naruszyła właściwą równowagę między ochroną prawa własności i wymaganiami interesu ogólnego (§ 85 orzeczenia).

29. Sprawa Loizidou v. Turcja³⁸

Skarżąca była właścicielką gruntów w północnej części Cypru. Po najeździe wojsk tureckich nie może już wrócić do Kyrenii i nie ma dostępu do swoich gruntów. Zgodnie z art. 159 Konstytucji Tureckiej Republiki Północnego Cypru (TRNC), wszelkie mienie nieruchome opuszczone albo uznane przez prawo za opuszczone staje się własnością TRNC.

W sprawie tej Trybunał poczynił zastrzeżenia wstępne związane z podnoszonymi przez Turcję zarzutami, jakoby nie było jurysdykcji Trybunału w sprawach dotyczących zdarzeń sprzed 22 stycznia 1990 r. (data związania się Turcji Protokołem). Poza tym rozstrzygnął problem statusu TRNC, odmawiając jej przymiotu Wysokiej Umawiającej się Strony. Podobnie jak w orzeczeniu *Papamichalopoulos v. Grecja* (pkt 20), Trybunał zastosował w sprawie „doktrynę sytuacji ciągłej”. Stwierdził, że nastąpiło naruszenie prawa własności. Mimo braku formalnego wywłaszczenia, skarżąca utraciła możliwość korzystania z mienia i kontrolę nad nim, a także rozporządzanie

³⁷ Sprawa Chassagnou v. Francja, skargi nr 25088/94, 28331/95 i 28443/95, orzeczenie z dnia 29.04.1999 r.

³⁸ Sprawa Loizidou v. Turcja, skarga nr 15318/89, orzeczenie z dnia 18.12.1996 r.

nim. Trudno ingerencję tą uznać za regulowanie sposobu korzystania z mienia, jak i za pozbawienie go. Trybunał zastosował więc ogólną regulację zd. 1 art. 1 Protokołu: nastąpiło naruszenie prawa do własności. Mimo że ingerencja nastąpiła przed datą wejścia w życie Protokołu, to naruszenie prawa własności trwało nadal w chwili wniesienia skargi, a skarżąca zachowała pewne elementy swego prawa (przedmiot prawa istnieje i są określone dowody, że prawo jej przysługiwało). Trybunał nie stwierdził, że istnieje w sprawie uprawniony interes publiczny, stąd też naruszenie art. 1 Protokołu nr 1 (§ 63-64 orzeczenia).

30. Sprawa Akkus v. Turcja³⁹

Sprawa dotyczy wywłaszczenia na potrzeby budowy elektrowni wodnej. Władze zwlekaly z wypłatą kwoty odszkodowania przez wiele miesięcy, co w konsekwencji, wobec hiperinflacji, spowodowało znaczne zmniejszenie wartości kwoty wypłaconej.

Trybunał stwierdził, że nadmierne opóźnienie z zapłatą odszkodowania za wywłaszczenie stanowi ingerencję w prawo do korzystania z mienia. Odszkodowanie może być uznane za nieproporcjonalne, jeśli zaistniały okoliczności powodujące zmniejszenie jego wartości, np. nieuzasadniona zwłoka, gdy w kraju występuje wysoka inflacja (§ 29 orzeczenia).

31. Sprawa Pincová i Pinc v. Czechy⁴⁰

Skarżący nabyli w 1967 r. nieruchomość gruntową od przedsiębiorstwa państwowego, którego byli pracownikami. Przedsiębiorstwo nabyło własność na podstawie dekretu o reformie rolnej. Wyceny gruntu dokonał biegły zatrudniony w przedsiębiorstwie. W 1992 r., po wejściu w życie nowej ustawy – Prawo o ziemi (*zákon o půdě*), syn dawnych właścicieli, wywłaszczonych w 1948 r., wystąpił z powództwem o zwrot bezprawnie zagrabionych przez państwo w okresie przejmowania władzy przez partię komunistyczną ziemi jego rodziców. Sąd orzekł, że mimo iż skarżący nie mieli podstaw do kwestionowania opinii biegłego w 1967 r., to jednak nabyli gospodarstwo po cenie znacznie niższej od jego wartości i dlatego obo-

³⁹ Sprawa Akkus v. Turcja, skarga nr 19263/92, orzeczenie z dnia 09.07.1997 r. (analogiczne orzeczenie zapadło w sprawie Aka v. Turcja, skarga nr 19639/92, orzeczenie z dnia 9.09.1998 r.).

⁴⁰ Sprawa Pincová i Pinc v. Czechy, skarga nr 36548/97, orzeczenie z dnia 5.11.2002 r.

wiązani są je zwrócić powodowi. Sprawa przeszła przez wszystkie instancje i sądy konsekwentnie utrzymywały w mocy zaskarżone orzeczenie.

W sprawie nie ma sporu co do tego, że nastąpiło pozbawienie własności, a więc kwalifikowana ingerencja (§ 44 orzeczenia). Pozbawienie mienia nastąpiło na podstawie stosownego aktu prawnego. Celem było zminimalizowanie ujemnych skutków nielegalnych wywłaszczeń dokonanych przez władze ludową. Cel został uznany za usprawiedliwiony i stanowiący interes publiczny. Należy jednak mieć na uwadze, że działania władz nie mogą doprowadzić do nowych wywłaszczeń, stanowiących niewspółmierny ciężar dla osób w dobrej wierze (§ 58 orzeczenia). Odszkodowanie dla skarżących nie odpowiada ich sytuacji socjalnej (§ 63 orzeczenia), stąd też naruszenie art. 1 Protokołu nr 1.

32. Sprawa Matos e Silva v. Portugalia

W sprawie tej rząd podjął kroki mające na celu utworzenie rezerwatu przyrody obejmującego m.in. grunty skarżącej spółki. Działania rządu były wielopłaszczyznowe, np. przekształcono grunty na tereny użyteczności publicznej czy zakazano prowadzenia działalności produkcyjnej. Sprawy sądowe były wielokrotnie zawieszane. Trybunał orzekł naruszenie art. 1 Protokołu nr 1.

W sprawie doszło do ingerencji w prawo własności. Zakaz budowy nowych urządzeń i eksploatacji nieruchomości zgodnie z przeznaczeniem doprowadził do spadku jej zyskowności (§ 76 orzeczenia). Z formalnego punktu widzenia sytuacja prawna nieruchomości się nie zmieniła. Władze jednak ograniczyły w praktyce możliwość korzystania z mienia. Przez wiele lat skarżący nie byli pewni, co stanie się z ich nieruchomością. Sytuacja, mimo że nie była nieodwracalna, prowadziła do zakwestionowania istoty własności (§ 79 orzeczenia). Cel publiczny w sprawie istniał. Nie została jednak zachowana odpowiednia proporcja między tym celem a prawami skarżących, a władze zbyt długotrwałym i uciążliwym postępowaniem doprowadziły do naruszenia art. 1 Protokołu nr 1 (§ 92 orzeczenia).

33. Sprawa Brumarescu v. Rumunia⁴¹

Rodzice skarżącego zostali wywłaszczeni (byli właścicielami domu w Bukareszcie) na podstawie dekretu o nacjonalizacji (1950 r.). Mogli pozostawać

⁴¹ Sprawa Brumarescu v Rumunia, skarga nr skarga nr 28342/95, orzeczenie z dnia 15.04.1998 r.

stawać w domu nadal, ale byli traktowani jak najemcy. Lokal w budynku wynajmowali u skarżących bracia Mirescu. W 1973 r. państwo sprzedało braciom Mirescu lokal, który dotychczas wynajmowali. W 1993 r. skarżący, po śmierci rodziców, jako spadkobierca wystąpił na drogę sądową celem odzyskania mienia. Sąd I instancji stwierdził nieważność decyzji z 1950 r. Wyrok stał się prawomocny. Prokurator Generalny wniósł jednak rewizję nadzwyczajną do Sądu Najwyższego, a ten stwierdził, że właścicielem nieruchomości jest jednak państwo, ponieważ w sprawie zachodziła niedopuszczalność drogi sądowej. Trybunał stwierdził naruszenie art. 1 Protokołu nr 1.

Na skutek wyroku Sądu Najwyższego nastąpiło pozbawienie mienia w rozumieniu 2 zd. 1 akapitu art. 1 Protokołu (§ 64 orzeczenia). Może być ono usprawiedliwione, jeśli wykazane zostanie m.in., że dokonano go w interesie publicznym i z zachowaniem przewidzianych przez prawo warunków. Poza tym ingerencja musi być proporcjonalna. Władze nie przedstawiły żadnego uzasadnienia dla sytuacji zaistniałej po wyroku. Nic nie wskazywało na istnienie interesu publicznego. Skarżący od ponad czterech lat był pozbawiony własności bez zapłaty należytego odszkodowania, a usiłowanie odzyskania domu okazało się bezowocne. Nastąpiło zatem naruszenie art. 1 Protokołu nr 1 (§ 69-70 orzeczenia).

Podsumowanie

Jak wynika z powyżej przedstawionych spraw, w orzecznictwie Trybunału własność doznaje szerokiej ochrony. Dzięki zastosowaniu koncepcji autonomicznego pojęcia mienia, Trybunał może dokonać pogłębionego badania danego stanu faktycznego i nie stwierdzając pozbawienia prawa własności, przyjąć jego naruszenie. Wiele rozmaitych ingerencji dzięki zastosowaniu tej koncepcji zostało uznanych za naruszające przepisy konwencyjne. Ochrona ta jednak nie jest bezwzględna ani absolutna. Wykładnia art. 1 Protokołu nr 1, której efektem jest wyprowadzenie trzech omawianych zasad z regulacji tego artykułu, skłania do przekonania, że Trybunał bywa jednak ostrożny w stwierdzaniu naruszenia art. 1. Margines swobody państwa jest szeroki, a w konkretnych przypadkach rozstrzyga się, czy został przekroczony. W tym aspekcie nie ma jasnych, jednoznacznych reguł. To, czy państwo wyszło poza granice określone w art. 1 ocenia Trybunał zawsze *in casu*. Wszelkie uogólnianie jest tutaj niebez-

pieczne. Doniosłe z punktu widzenia obywateli państw-stron Konwencji jest niewątpliwie przyjęcie przez Trybunał, że art. 1 Protokołu nr 1, gwarantuje w istocie prawo własności. Często, jeśli ingerencja nie kwalifikuje się ani jako pozbawienie własności, ani jako regulowanie sposobu korzystania z niej, Trybunał odwołuje się do tej ogólnej normy, zawartej w zd. 1 art. 1 Protokołu nr 1.

Grzegorz Matusik